

ISSN: 2788-9718 (online)

ISSN: 1814-6961 (Print)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2024. № 27 (4)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Аяған Бүркітбай Фелманұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Астана, Қазақстан) Scopus Author ID: 5865559700; ORCID

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбаев Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшесі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушқумбаев Айболат Қайырсымұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Археология докторы, профессор, "Биоархеология" ғылыми орталығының жетекшісі, Вильнюс университеті. Вильнюс қ., Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКУ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюосукэ, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропологы (Токио, Жапония);

Отенова Гульфира Елубаевна, Тарих ғылымдарының докторы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры Павлодар қ., Қазақстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, әлеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Әбікей Арман Мұратұлы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендирович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусейтова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Алимбай Нурсан, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Аяган Буркитбай Гелманович, доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Астана, Казахстан); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Ешмухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы) Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкумбаев Айболат Кайрслямович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, г. Вильнюс, Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РГКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Мунинов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Отепова Гульфира Елубаевна, Доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана. г. Павлодар, Казахстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Уяма Томохико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Абикей Арман Муратович

Мурзаходжаев Куаньш

Технический секретарь

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Сания Жуматаевна

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru

Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Ayagan G. Burkhitbay, Professor of History, Deputy Director of the Institute of State History Institute of Republic of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory “YMAI” (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairslyamovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Motuzaitė-Matuzevičiūtė, Giedre, Professor (Archaeology), Full Professor, a head of Bioarchaeology Research Centre at Vilniaus Universitetas, Vilnius, Lithuania; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Muktar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve “Saraishyq” - Doctor of Historical Sciences, Professor: Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuilleminot Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gyulnar

Scientific Editors

Kassymova Didar

Abikey Arman

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Zikirbayeva Venera Serikovna

Kopeyeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhу
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 27. Is. 4, pp. 1027-1037, 2024
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20.
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2024_27_4_1027-1037

МӘМЛҮК-ҚЫПШАҚТАРДЫҢ АТБЕГІЛІК ЖӘНЕ ЖАУЫНГЕРЛІК ӨНЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қайполла Қайрат¹, Төрәлі Еділбайұлы Қыдыр²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
(95-үй, Карасай батыр көш., 050000 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Шығыстану факультетінің докторанты
<https://orcid.org/0000-0001-9549-256X>. E-mail: qayrekeqay@gmail.com

²М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты
(29- үй, Құрманғазы көш., 050000 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Бас директорының орынбасары, филология ғылымдарының кандидаты,
ассоц. профессор
<https://orcid.org/0009-0003-4638-7677>. E-mail: qydyr.torali@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2024
© Қайполла Қ., Қыдыр Т.Е., 2024

Аңдатпа. Мақалада Мысырдағы мәмлүк-қыпшақ билігі тұсында жазылған әскери-тактикалық бағыттағы, яғни атбегілік және жауынгерлік өнері туралы ескерткіштердің зерттелу деңгейіне шолу жасалып, қазақстан тарихында ортағасырлық қолжазбаларды зерттеуде кездесетін мәселелер сөз болады. Соңғы жылдары мемлекетіміз мыңдаған жылдық тарихы бар бабалар мұрасын дәріптеуге ерекше назар аударып келеді. Әсіресе, отандық ғылымда Мысырда билік құрған мәмлүк-қыпшақтардың тарихи-мәдени мұрасын зерделеу арқылы ұлттық құндылықтарымызды кешенді зерттеудің қажеттілігі артып отыр. Ортағасырлық жазба мұралардан сөздіктер, көркем туындылар мен діни ескерткіштер біраз қарастырылған. Алайда, түркілердің әскери-тактикалық өнері жайында жазылған еңбектердің зерттелу жағынан кенже қалып келе жатқаны ақиқат. Сондықтан да түркілердің әскери-тактикалық өнерінің ерекшелігін, XIII-XV ғасырларда мәмлүк-қыпшақтары тарапынан хатқа түскен қолжазбалардың, әсіресе, атбегілік пен жауынгерлік өнері жайында жазылған жәдігерлерді зерттеп-зерделеудің маңызы зор. Бұл мақалада сол жәдігерлер жүйеленіп, мазмұндық жағынан топтастырылып, қысқаша ғылыми сипаттама беріліп, талданады.
Түйін сөздер: Мәмлүк-қыпшақ мұрасы, атбегілік, жауынгерлік, қолжазба, ортағасыр, жәдігер

Дәйексөз үшін: Қайполла Қ., Қыдыр Т.Е. Мәмлүк-қыпшақтардың атбегілік және жауынгерлік өнерінің зерттелу ерекшелігі // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 4. Б. 565-581. (Қаз.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_4_565-581

THE STUDY OF MEDIEVAL MANUSCRIPTS OF THE MAMLUKS-KIPCHAKS ABOUT HORSEMANSHIP AND COMBAT

K. Kaipolla¹, T.E. Kydyr²

¹Al-Farabi Kazakh National University
(95, Karasay batyr Str., 050000 Almaty, Kazakhstan)
Doctoral student of the Faculty of Oriental Studies
<https://orcid.org/0000-0001-9549-256X>. E-mail: qayrekeqay@gmail.com

²M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(29, Kurmangazy Str., 050000 Almaty, Kazakhstan)
Deputy General Director, Candidate of Philological Sciences, associate. Professor
<https://orcid.org/0009-0003-4638-7677>. E-mail: qydyr.torali@gmail.com

© Valikhanov IHE, 2024

© Kaipolla K., Kydyr T.E., 2024

Abstract. The article provides an overview of the research on military-tactical works, specifically regarding horsemanship and martial arts, written during the Mamluk-Kipchak rule in Egypt. It also discusses the issues encountered in studying medieval manuscripts in the context of Kazakh history. In recent years, our state has taken great care of the revival of the heritage of ancestors, which has a thousand-year history. Especially in domestic science, the need for comprehensive research on our national values through the study of the historical and cultural heritage of the Mamluk-Kipchaks who ruled in Egypt is increasing. Until now, among the written artifacts of the Middle Ages, there are quite a lot of dictionaries and research on literary works. However, it is a fact that the study of works written about the military-tactical arts of the Turks has been lagging behind. Therefore, it is crucial to investigate and analyze the unique aspects of Turkish military-tactical arts, particularly the manuscripts recorded by the Mamluk-Kipchaks in the 13th-15th centuries, especially those concerning horsemanship and martial arts. This article groups these works from the substantive side, shows scientifically established classification models, gives a brief scientific description and provides an overview of the level of study.

Key words: Mamluk-Kipchak language, equestrian, martial, handwritten, medieval

For citation: Kaipolla K., Kydyr T.E. The study of medieval manuscripts of the mamluks-kipchaks about horsemanship and combat // Otan tarihy. 2024. Vol. 27. № 4. Pp. 1027-1037. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_4_1027-1037

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ СРЕДНЕВЕКОВЫХ РУКОПИСЕЙ МАМЛЮК-КЫПЧАКОВ О КОННОЙ И БОЕВОЙ

K. Кайполла¹, Т.Е. Кыдыр²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби
(050000 г. Алматы, улица Карасай Батыра 95, Қазақстан)
Докторант факультета востоковедения
<https://orcid.org/0000-0001-9549-256X>. E-mail: qayrekeqay@gmail.com

²Институт литературы и искусства имени М. О. Ауэзова
(050000 г. Алматы, улица Курмангазы, 29, Республика Казахстан)
Заместитель генерального директора, кандидат филологических наук, ассоц.профессор
<https://orcid.org/0009-0003-4638-7677>. E-mail: qydyr.torali@gmail.com

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2024
© Кайполла К., Кыдыр Т.Е., 2024

Аннотация. В статье представлен обзор изучения памятников военно-тактической направленности, то есть конного и боевого искусства, написанных во времена правления мамлюков в Египте. Также будут обсуждены некоторые проблемы, возникающие при изучении средневековых рукописей в истории Казахстана. В последние годы в нашей стране уделяется особое внимание прославлению наследия наших предков, имеющего тысячелетнюю историю. Особенно в отечественной науке возрастает потребность во всестороннем изучении наших национальных ценностей путем изучения историко-культурного наследия мамлюков-кипчаков, правивших в Египте. Среди средневекового письменного наследия наиболее изучены словари, литературные произведения и религиозные памятники. Однако письменные памятники, относящиеся к военно-тактическому искусству мамлюк-кыпчаков, мало изучены. Поэтому большое значение имеет изучение особенностей военно-тактического искусства тюрок, изучение рукописей, написанных мамлюками-кипчаками в XIII-XV веках, и, в частности, письменных памятников, посвященных конному и боевому искусству. В данной статье эти письменные памятники систематизированы, сгруппированы по содержанию, дана и проанализирована их краткая научная характеристика.

Ключевые слова: Мамлюк-кыпчакский язык, конный, боевой, рукописный, средневековый

Для цитирования: Кайполла К., Кыдыр Т.Е. Проблемы изучения средневековых рукописей мамлюк-кыпчаков о конной и боевой // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 4. С. 1027-1037. (на Каз.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_4_1027-1037

Кіріспе. Кез келген халықтың әдеби тілінің, тарихи-мәдени мұрасының даму тарихы бар. Түркі халықтарының әдеби тілі де бірнеше даму кезеңдерінен өтіп, бүгінгі күнге жетті. Қазақ әдеби тілі де өзге халықтардың әдеби тілі секілді өзіндік ұлттық тарихи даму кезеңдерін басынан өткеріп, өзіне тән тілдік ерекшеліктер мен қасиеттерді біртіндеп қалыптастырды. Нақтылап айтқанда, қазақ әдеби тілі қазақтың ауызша әдеби тілі мен жазба әдеби тілінен құрам табады. Алдыңғысы ақын-жыраулар арқылы ауыздан-ауызға таралып, бүгінге жеткен қазақ ауыз әдебиетінің тілі болса, ал соңғысы белгілі бір жазу үлгісімен хатқа түскен жазбалар тілі. Осы тұрғыдан алып қарағанда, қазақ тілі мен тарихы үшін түркі әдеби тілінде жазылған қолжазбалардың ғылыми маңызы зор.

Мәмлүк-кыпшақтар – Мысыр, Сирия жерлерінде Түркі және Кавказ халықтарының өкілдерінен шыққан жауынгер-құлдар екені белгілі.

Мәмлүк сөзінің шығу тарихына тоқталатын болсақ, ол Ислам тарихында үлкен рөл ойнаған «ақ құлдарға» қатысты туындаған. Бұл сөз араб тіліндегі «ملك» (malaka) – иелену, билеу деген етістіктің ырықсыз етісінің есімшесі. Мәмлүк сөзі бастапқы кезде «біреуге тиесілі мүлік», «егесі бар мүлік», «біреуге тәуелді, иеліктегі адам» деген мағынаны білдірсе, кейін өз заманының тарихи жағдайлары мен қолданылу аясына байланысты «ақ құл» деген екінші мағынаға ие болады. Сол заманның араб деректері оған «сатылатын және сатып алынатын, әке-шешесі жоқ ақ құл» деген анықтама береді. Кейінде араб халифатындағы түрік текті жалдамалы әскерлердің арнаулы атауына айналған (الشام و مصر، 1976 – 213 ص).

Тарихи жазбаларға негізделгенде, араб Аббасид халифалығы (750-1258) сонау IX ғасырдан бастап оларды қатаң тәрбиелеу арқылы халифаның тікелей басқаруындағы сұрыпталған атты әскерлер етіп құрып шыққан. Кейін басқа араб сұлтандықтары да бұдан үлгі алып, өздерінің мәмлүк әскерлерін құрады. Мәмлүктердің келіп шығуы жалдамалы әскер болса да, алайда билеушілердің жоғары сеніміне ие болғандықтан, саяси орны да, экономикалық кірісі де жоғары болған. Сонымен бірге, мәмлүк қолбасшылары үнемі биліктің жоғары жігінде маңызды қызметтер атқарып отырған. XIII ғасырдың ортасына дейін, Египеттегі Аюбилер әулеті Аббасид халифалығына қарасты еді. 1250 жылы Аюбилердің билеушісі Салих аурудан көз жұмған соң, түркімен текті мәмлүк қолбасшы Айбек орайдан пайдаланып, жас мұрагерін өлтіріп билікті тартып алады. Сонымен ол Египеттегі әйгілі мәмлүктер үстемдігін орнатады. Тарихта бұл Мәмлүк сұлтандығы деп аталады. Айбек Аббасид халифалығының билеуінен қол үзіп қалмастан, олардың үстемдігіне ашық қарсы шығады. 1258 жылы, Моңғолдар Аббасид халифалығын жойған соң, Египеттегі Мәмлүк сұлтандығы сол кездегі ислам әлемінің орталығына айналады. Айбек өлген соң мәмлүктердің сұлтандық билігін қыпшақтар иелене бастайды. 1259 жылғы Айын Жалұт шайқасында қыпшақ текті Бейбарыс сұлтан тұңғыш рет моңғолдардың жойқын жорығының бетін қайтарады. Мәмлүк сұлтандығы 1250 жылдан бастап, 1517 жылғы Осман түріктерінің басып алғанына дейін 270 жыл үстемдік жүргізеді. Тіпті Осман империясы билік еткен кезде де Мысырда билік жүргізді. Сонымен бірге олар Мысыр жерінде Қыпшақ мәдениетінің қалыптасып, араб шығысында көрініс табуына әсерін тигізеді (Тұрсынәліұлы, 2015: 29-30).

Мәмлүк-қыпшақ жазбалары – тарихта Мысыр мен Сирия өңірінде күшті Мәмлүк сұлтандығын құрған мәмлүк-қыпшақ түріктерінің тілдеріне қатысты тарихи жазбалар. Ортағасырлық ескерткіштерді зерттеумен айналысқан ғалымдар ортағасырлық қыпшақ тіліндегі жазба ескерткіштерді мазмұндық жағынан және жазылу мақсатына қарай төмендегідей топтайды:

- 1) Әдеби еңбектер;
- 2) Сөздіктер мен грамматикалық еңбектер
- 3) Діни еңбектер;
- 4) Әскери-тактикалық, атбегілік және жылқы емшілігі (ветеринариялық) туралы еңбектер;

Біз мақаламызда осының ішіндегі әскери-тактикалық бағыттағы, яғни атбегілік және жылқы емшілігі, жауынгерлік өнері туралы ескерткіштердің зерттелу деңгейіне тоқталамыз.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу. Мәмлүк-қыпшақтарының жазба мұрасы қарастырылған тұста сол дәуірдің мәдени кеңістігі кеңінен талданып, XIII-XV ғасырлар арасындағы түркілік дүниетанымның қалыптасуындағы орны нақтыланады. Түркілердің мәдени ескерткіштері қазақ тіліне тәржімаланып, ғылыми айналымға енеді. Сол арқылы сол кезде әскери, саяси және мәдени тұрғыда қолданылған әдіс-тәсілдер, жөн-жоралғылар бүгінгі қазақ қоғамының дамуына ықпал етері анық.

Зерттеу әдісі. Бұл мақалада отандық және шетелдік ғалымдардың мәмлүк-қыпшақ тілінде жазылған әскери-тактикалық бағыттағы, яғни атбегілік және жауынгерлік өнері туралы ескерткіштердің зерттелу деңгейіне шолу жасалып, тарихи деректану, тарихи-мәдени зерттеулердің жалпы методологиясы мен әдістеріне сүйенеді. Сондықтан, тақырыбымыздың зерттеу ерекшелігіне сәйкес, ең алдымен «салыстырмалы-тарихи» әдісті басшылыққа ала отырып, мәмлүктердің әскери өнеріне қатысты зерттеулерді кешенді түрде әрі оның мәмлүктердің Ислам өркениетіндегі орнын ашып көрсетуге қатысты теориялық-методологиялық ұстанымдар эволюциясымен салыстырмалы түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында мәмлүктердің

жазба мұрасын зерделеу арқылы сол замандағы қыпшақтардың мәдениеті мен тарихын ұғынудың маңызын талдағанда «нақты талдау» әдісі негізге алынады. Мәліметтерді жүйелеу, салыстырмалы талдау, пікірлер мен ой қорытындыларды топтастыру, «проблемалық-мерзімдемелік және тарихнамалық жүйелеу» әдістері қолданылады.

Талқылау. Қазақстан тарих ғылымында қыпшақтар дәуірі, оның ішінде Мысыр мәмлүктерінің этностық тегі, мәдениеті мен тілі жөнінде әртүрлі пікірлер орын алған. Мәмлүктер билігі тұсындағы қыпшақтардың тарихы, мәдениеті мен тіліне қатысты жекелеген мәселелер шетелдік және қазақстандық ғалымдар тарапынан қарастырылған (Жұбатова Б.Н., Аубакирова Қ.Қ., 2015:131). Соңғы жылдары елімізде ортағасырлық тарихымыз бен мәдениетімізге жіті назар аударылып келеді. Әсіресе, Дешті қыпшақта бой көтерген Алтын Орда мен Мысырда билікке келген Мәмлүк-қыпшақтарының әдеби, мәдени, тілдік жазба мұраларына қызығушылық артуда. Сол заманнан бүгінгі күнге дейін жеткен жазба жәдігерлер мен қолжазбалық мұралар ғалымдар тарапынан зерттелуде. Еуропа және орыс ғалымдарынан А. Зайончковский, В.В. Радлов, В.В. Бартольд, Н.А. Баскаков, Г.Г. Кун, Ф.Е. Корш, К.В. Кудряшев, С.Г. Кляшторный, Ю. Немет, Л. Лигети, Д.Р. Дашкевич, Л. Рашони, Э.Н. Наджип, А. Бодроглигети, Ж. Экман; түрік ғалымдарынан Режеп Топарлы, Мұстафа Ұғырлы, Иұрдагүл Ойман, Ферда Гойған, Нұредин Бүнгүл, Режеп Ширын, Құртүлүш Өзтопші, Садат Шағатай, Махмет Емин, Жан Өзгір, Нұредин Рүшти Бүнгүл, Иүсүф Чотүксөкен, Жәле Деміржі; отандық ғалымдарымыздан Ә. Құрышжанов, Н.Т. Сауранбаев, С. Құдасов, Ә.М. Ибатов, Б. Сағындықұлы, М.Б. Сабыр, Г.Е. Надилова, Б. Жұбатова, Б. Батыршаұлы, А. Хамраев, Т.Е. Қыдыр, А.Әлібекұлы және т.б. шығыстанушылар мен түркітанушылар осы кезеңнің мұрасын жан-жақты қарастырған.

Орта түркі жазба ескерткіштерін зерттеу тарихында ежелгі түркі тілдерінің маманы, қыпшақ жазбаларын зерттеуді алғаш қолға алып, оны қазіргі заманғы компаративистика (салыстырмалы-тарихи тіл білімі) деңгейіне көтерген филология ғылымдарының докторы, профессор Ә.Құрышжанұлының есімі жалғыз қазақ арасы ғана емес, шетел түркологтарына да мәлім екендігін айта кеткен дұрыс. Ә. Құрышжанұлы 1973 жылы «XIII-XIV ғасырлардағы көне қыпшақ ескерткіштерінің тілі» деген тақырыпта докторлық диссертация қорғады. көптеген сүбелі еңбектері араб жазулы ескі түркі жазба ескерткіштері тақырыбына арналғандығы белгілі. Оның аталған тақырыпқа қатысты «Куман тіліндегі араб-парсы тілдерінің элементтері» (1962), «Көне қыпшақ тілінің ескерткіштері» (1962), «XIII ғасырдағы көне қыпшақ жазба ескерткіштері», «Түрік-араб сөздігінің лексикасы бойынша зерттеулер» (1970), «Сөз атасы» (1986), «Ескі түркі жазба ескерткіштері» (2001), «Тіл тарихы жайында ойлар» (2006, 2008) «Ескі қыпшақ тілі» (2007, 2009), т.б. да ғылыми еңбектері жарық көрді. Бұл зерттеулерде ескі қыпшақ жазба ескерткіштері түркітану ғылымындағы теориялық тереңдігі мен практикалық пайдасы тұрғысынан қарастырылады (Бегалиева А., 2022).

Оның көне қыпшақ тілінде жазылған XIII ғасыр ескерткіші «Кодекс Куманикусқа» қатысты шыққан зерттеулері дүниежүзі түркологтары тарапынан жоғары бағаға ие болды. Ғалымның пікірінше, «Кодекс Куманикс» қолжазбасын құрастырушылар үлкен мақсат көздеген. Кезінде латын тілінің Еуропа елдердің бәріне ортақ тіл болғандығын барлығымыз да білеміз, ал Азияны мекендеген араб және түркі халықтары үшін, тіпті олардың славян, Еуропа жұртшылығымен байланысында қыпшақ тілінің атқарған «халықаралық статусы» жайында да профессор Ә.Құрышжанұлы алғашқылардың бірі болып өз зерттеулерінде атап өтеді (Құрышжанұлы, Ә., 1998: 113-116).

Шығыстанушы Б. Батыршаұлының «Мысыр Мәмлүк мемлекеті мен Дешті Қыпшақ арасындағы байланыстар: XIII-XV ғ.» атты еңбегінде қыпшақ және шеркеш мәмлүктерінің этникалық, мәдени, тілдік, антропонимдік, салт-дәстүрлік, әдет-ғұрыптық ерекшеліктерін сипаттайтын ортағасырлық араб жазба деректеріне сүйене отырып,

мәмлүктердің этникалық бірлігін дәлелдеуге тырысады. Автор мәмлүк заманындағы шеркештерді қазіргі қазақ халқының құрамындағы кіші жүзге жататын, Қазақстанның Батыс өңірлерін ертеден мекен еткен шеркеш руымен тікелей байланыстыруға негіз бар деп қорытынды жасайды. Ұсынылып отырған зерттеу жұмысымызда мәмлүктер этникалық құрамы жағынан түркілер ретінде қарастырылады (Батыршаұлы Б., 2005: 652). Бұл пікірді Б. Көмеков, Қ. Бегалин, Б. Батыршаұлы, А. Әлібекұлы сияқты ғалымдардың зерттеулері айғақтай түседі. Себебі екі мемлекеттің де этникалық құрамындағы этнонимикалық ұқсастықтары айқын көрініс тапқан. Мәмлүк антропонимиясы бойынша құнды материалдарды зерттеу барысында оның тайпалық құрылымы анықталды. Мәмлүктер дәуіріне арналған ортағасырлық араб тарихшыларының шығармаларындағы тегі араб емес антропонимдердің саны көп және оларда тайпалық қатынас белгісі айқын көрсетілген (мысалы, Жанах ибн Хақан әл-Қимақи, Шамс әд-Дин Құмани). Мәмлүктердің ортасындағы этникалық бірлестіктер Дешті Қыпшақ тайпалық құрылымымен көп ұқсастықтарға ие және ол, сөзсіз, моңғол жаулаушылығына дейінгі және кейінгі кезеңдердегі саяси жүйелердегі өзара тығыз этно-саяси байланыстарды куәландыра алады (Батырша-ұлы Б., Көмеков Б.Е., 2011: 321).

Т.Е.Қыдыр «Орта ғасырлық түркі әдеби тілінің атауына қатысты кейбір мәселелер» атты еңбегінде, түркі әдеби тілінің соңғы мың жылдық тарихын дәуірлеуде ғылымда ортақ пікір қалыптасқан жоқ. XV-XVI ғасырлардағы түркі әдеби тілін XIX ғасырдың II жартысынан «шағатай тілі» деген атаумен атау белең алса, бұл тіл XX ғасырдың 30 жылдарынан бастап «ескі өзбек тілі» деген атпен зерттелді. Сол дәуірдің әдеби тілін «шағатай» деп аталуын түркітанушылар сол дәуір ақындарының Шағатай ұлысында өмір сүргендігімен байланыстырды. Десек те сол заман ақындары (Лүтфи, Атаи, Науаи және т.б.) өз шығармаларын «түркі тілінде» жазғандығын ерекше атап өткен болатын. Сондай-ақ, түркі әдеби тілінің Жошы ұлысы тарағаннан кейін қалыптасқан хандықтарда да кеңінен қолданылғаны белгілі дейді (Қыдыр Т.Е., 2021:17-24).

Біздің пікірімізше, белгілі бір дәуірде қолданылған тіл арқылы сол қоғамда өмір сүрген халықтардың этникалық құрамын анықтауға болады. Әсіресе, топонимдер, антропонимдер арқылы және тек бір халықтың мәдениетіне ғана тән тұрмыстық заттардың атаулары арқылы да сол халықтың этникалық құрамы туралы деректер табуға болады әрі сол замандағы халықтардың мәдениеті мен тарихы, әскери-тактикалық өнері туралы ұғынудың маңызы жоғары. Сондықтан мәмлүктер билігі кезінде Мысырдағы тілдік жағдайды зерттеудің нәтижесінде көптеген түйіні шешілмеген мәселелерді анықтауға болатыны даусыз.

Зерттеу нәтижелері. Мәмлүк-қыпшақ тіліндегі атбегілік және жауынгерлікке қатысты қолжазбалар:

1. «Мунийату әл-ғузат» («منية الغزاة» – «Жауынгердің тілегі», «Сайыскерлер серті»). Араб тілінен аударылған. Оны халифа Муктәди Билланың (1315-1362) күйеу баласы Мұхаммед бин Иақуб жазған. Тек шығарманың түрік тіліне хасекилер Тыймур Бектің бұйрығымен аударылғаны туралы мәлімет бар. Бұл шығарманың аудармашысы, аударылған уақыты мен орны белгісіз. Тіл ерекшелігінен қарағанда мәмлүк қыпшақ тілі группасына кіреді. Қолымызда бар жалғыз нұсқасы 1446/7 жылы ғәзи Алтынбоғаның атына көшірілгені. Бірақ, не үшін оған арналғаны ашып айтылмайды. Бұл нұсқа Түркиядағы Топкапы 3 сарайының Ахмет Кітапханасында сақтаулы, архив № 3468. бұл жазбада найза, қылыш, сүңгі, қалқан сияқты қару-жарақ түрлерін пайдалану және т.б. соғыс кезінде жиі қолданылатын айла-тәсілдерге жан-жақты сипаттама берілген. атқа міну, Найза ұстау, қылыш ұстау, қалқан ұстау, жебе ату, оқ ату сияқты 6 бөлімге бөлгенін айтады. Бұл әйгілі шығарманың төртінші және бесінші жоғалған бөлімін қоспағанда жалпы 115 парақтан тұрады. Бұл шығарманың мәтіні мен

латынша транскрипциясын 1970 жылы Зайончковский А. баспада жариялаған. (Zajackowski A., 1970: 33/2, s. 21-66.) Түрікше басылымын Мұстафа Ұғырлы 1987 жылы Анкарада мәдениет министрлігі баспасынан шығарды. Бұл еңбекте әуелгі мәтін мен грамматикалық индекс орын алған. (Mustafa Uğurlu, 1987:333) Бұдан басқа, Түркияда жазылған еңбектер: Иүрдагүл Ойман: «Мунийату әл-ғузат туралы тілдік зерттеу» (Münyetü'l-Guzat Üzerinde Bir Dil Tetkiki), Ыстанбұл, 1971 жыл, Түркия институты мақалалар бөлімі №520. (Yurdagül Oyman, 1959:281) Ферда Тойған: «Мунийат әл-ғузат» (транскрипциялы мәтін және индекс) («Münyetü'l-Guzat» (transkripsiyonlu metin ve indeks 82a-100b), Ыстанбұл, 1973 ж., Түркия институты мақалалар бөлімі (Ferda Toygan, 1973: 82a-100b).

Қазақстан ғалымы Ш.Е. Ауелбекова 1997 жылы Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Әлеуметтік білімдер институтында «Мунийат әл-ғузатың тілі» деген магистрлік диссертация қорғаған. Ш.Е. Ауелбекованың 2017 жылы Алматы Таңбалы баспасында шығарған «Мунийат әл-ғузат» – Қаһармандық дәстүр мұрасы» атты кітабында ескерткіш қазақ тіліне аударылып, сөзбе-сөз аудармасы, еркін аудармасы, сөздігі және тілдік ерекшелігі ұсынылған. (Ауелбекова Ш. 2017: 10/45), сондай-ақ, 2022 жылы Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің хабаршы журналында қазақ тілінің тарихи бастауы – «Мунийат әл-ғузат» (Ауелбекова Ш. 2022:4-17) деген зерттеу мақаласында, тілдік ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау жасайды әрі мәмлүк-қыпшақ тілінде жазылған «Мунийат әл-ғузат» шығармасында кездесетін түркі тілдеріндегі сөздердің көпшілігі байырғы түркі сөздері екеніне тоқталады. Кітаптың тілдік ерекшелігін түркі тілінің тек бір тобына немесе түркі тілінің біріне телу шындыққа жанаспайды. Тілдік ерекшелігін салыстыра зерттеу барысында түрік, қазақ, қарақалпақ, ноғай және өзбек тілдеріне ортақ ерекшеліктерді кездестірдік. Автор да сөздік қордың да ортақ екендігіне көзі жете түскенін атап өтеді.

2. «Китаб фи әл-ғилми ән-нушаб» («كتاب في العلم النشاب» – «Жамбы ату ғылымы туралы кітап») – мәмлүктер билігі тұсында жазылған соғыс өнеріне байланысты әскери-тактикалық еңбектердің қатарына жатады. Бұл жазба ескерткіші Сұлтан Малик әд-Дин әз-Заһир Барқуқтың құлы болып, кейін билік басына келген Махдум Толыбектің тапсырысы бойынша араб тілінен аударылған. Аталған еңбектің екі нұсқасы табылған. Бірінші нұсқасы Ыстанбұлдағы Баязит кітапханасының Уәли әд-Дин Эфенди бөлімінде (№ 3176 архив 1b-66a) орналасқан. Бұл қолжазбаның соңындағы дерекке негізделгенде көшірмешінің есімі – Хүсейін бин Ахмед Ерзуми. Бес бөлімнен тұратын екінші нұсқасы Франция Ұлттық кітапханасының түркі тілді жазбалар бөлімінде (№197 архив арасында) сақтаулы. А. Зайончковский 1956 жылы алғы сөз және бес тарауға бөлінген мәтінмен бірге («Mamelucko-Turecko wersja Arabskiego tractatu o luznictwie z. PIV») Варшавада баспада жариялады (A. Zajackowski, 1955: 139-261). Ыстамбұл қолжазбасын (Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb) Нүредин Бүнгүл 1944 жылы Конида жариялады. (Nureddin Nuri Büngül, 1944:53) Бұл қолжазба бойынша Айсел Алтынай 1961 жылы Ыстанбұл университетінің әдебиет факультетінің түрік тілі мен әдебиеті бөлімінде (Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb Dil Araştırmaları) тақырыпында диссертация жазды (Aysel Altınay, 1960-61: 132+127). Режеп Ширын осы жазба мен «Китаб фи риадат әл-хайл» жазбасын салыстырып (Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb, XIX+306 s) тақырыпында докторлық диссертация қорғаған. (Recep Şirin, 1989: XIX+306) Құртұлұш Өзтопши 2002 жылы Ыстанбұлда «Китаб фи әл-ғилми ән-нушаб» (14 ғасырда жазылған мәмлүк қыпшақшасымен жазылған оқшылық кітабы) (A 14th-Century Archery Treatise in Mamluk-Kipchak: Kitab fi 'Ilm an-Nushshab) атты еңбегін жариялады (Kurtuluş Öztöpcü, 2002).

3. «Китаб байтарат әл-уадих» («كتاب بيطرة الواضح» – «Кең түсіндірмелі ветеринария кітабы») жазба ескерткіші – Толыбектің әмірімен жасалған «Байтара» атты араб тіліндегі кітаптың аудармасы. Шығарманың аудармашысы, көшірушісі және аударылған орны туралы нақты дерек жоқ. Онда жануарларда кездесетін ауру түрлеріне жекелеген сипаттамалар беріліп, олардың емдік жолдары мен тәсілдері, тәжірибе барысында алынған жетістіктер мен ислам медицинасына негізделген түсініктер берілген. Кіріспеден және жылқы ауруларына қатысты төрт бөлімнен тұратын жазбаның екі нұсқасы табылған. Жалпы 67 беттік бірінші қолжазба Түркияның Топкапы сарайы Реван Көшкү кітапханасында сақтаулы (архив № 1695). Тілдік ерекшеліктеріне қарағанда, бұл жазба – мәмлүк-қыпшақ тілі тобының қыпшақ тілді ерекшеліктері мол қолжазба. Ал, 144 беттен тұратын екінші нұсқасы Франция Ұлттық кітапханасының № 179 архивінде сақтаулы. Бұл Анадолы түрік тілінің ерекшеліктері басым оғыз-түркмен тілді мұра.

Ең алғаш Садат Шағатай (Saadet Çağatay, 1957: 602-604) тілдік ерекшелігін талдап білім әлеміне танытқан бұл шығарма үшін Махмет Емин 1986 жылы Мармара университеті қоғамдық білімдер институтында (Baytaratu'l-Vâzih,-Metin-İndeks) тақырыпында магистрлік диссертация жазған (Mehmet Emin Ağar, 1986). Бұл мақалада тілдік талдау, мәтін және индекс берілген. 1988 жылы Жан Өзгір Ыстанбұл университеті қоғамдық білімдер институтында бұл шығармадан магистрлік диссертация қорғаған. Жан Өзгірдің бұл мақаласы негізінен алғы сөз, әуелгі мәтіннің латынша транскрипциясы, кейбір сөздер емлесіне қысқаша түсіндірме және сөздер индексінен құралған. 1994 жылы Жан Өзгір Ыстанбұл университеті қоғамдық білімдер институтында «Қыпшақша және түркменше жазбаларға салыстырғандағы «Китаб байтарат әл-уадихың» оғызшалануы» (түркменшеленуі туралы тілдік зерттеу)(Kitabü'l Hayl (Memlük Kırçakcası ile Yazılmış ilk Türkl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması) деген атпен докторлық диссертация жазған (Can Özgür, 2003).

4. «Китаб фи риадат әл-хайл» («كتاب في رياضات الخيل» – «Атбегілік туралы кітап») деп аталатын атбегілікке арналған шағын еңбек парсы тілінен түркі-қыпшақ тіліне аударылған. Оның авторы, аудармашысы, жазылған уақыты мен жері анықталмаған, жазбаның екі нұсқасы табылған. Бірінші нұсқасы Ыстанбұлдағы Баязит кітапханасының Уәли әд-Дин бөлімінде (№ 3176 архивтың 66b-102b арасына) орналасқан, тілдік ерекшеліктері жағынан, бұл жазба – қыпшақ-оғыз араласпа диалектінің қыпшақ тылды ерекшеліктері басым қолжазба. Екінші нұсқасы Франция Ұлттық кітапханасында түрік тілді жазбалар бөлімінің №179 архивтың 63b-99a арасында сақтаулы. Бұл қолжазба – қыпшақ-оғыз аралас диалектінің оғыз (түркмен) тілді ерекшеліктері басым мұра. Жылқының сипаттары, жылқы аурулары мен оларды емдеу, баптау жолдары туралы жазылған бұл ескерткіш туралы Ж. Экмэн, А. Бодроглигети, Р. Топарлы сияқты ғалымдардың еңбектерінде айтылады. Бұл шығарманың Ыстанбұл нұсқасын (Kitâb fî İlmî'n-Nüşşâb) тұңғыш рет түркиялық Нүреддин Рұшти Бүнгүл 1944 жылы Конида жариялаған. Өкініштісі, автор тіл маманы болмағандықтан, бұл баспа нұсқасында көптеген қателіктер орнын алған (Büngül, Nureddin Nuri, 1944). Ж. Экмэн 1963 жылы «Мәмлүк-қыпшақ әдебиеті»(The Mamluk-Kipchak Literature) атты мақаласында бұл жазбаны таныстырып өтсе (Eckmann, J. 1963), 1964 жылы «Мәмлүк-қыпшақ тілінің оғызшалануы» атты мақаласында Ыстанбұл нұсқасы мен Париж нұсқасының алғашқы бірнеше беттерінің салыстырмасын берген. Бұл жазба туралы Түркияда жазылған еңбектер: Иүсүф Чотүксөкен: «Китаб фи риадат әл-хайл» (мәтін және индекс)(Kitâb Fî Riyazatı'l-Hayl (metin-indeks), Ыстанбұл, 1970 жыл, Түркия институты мақалалар бөлімі: №969 (Yusuf Çotuksöken, 1970: IV+116). Құртүлүш Өзтопшы: ««Китаб фи риадат әл-хайлдың» грамматикалық ерекшеліктері» (Kitab Fî Riyazatı'l-Hayl'ın Gramer Hususiyetleri), Ыстанбұл, 1971 жыл, Түркия

институты мақалалар бөлімі: №1080 (Kurtuluş Öztopçu, 1971: 65+47). 1989 жылы Ататүрк университетінде Режеп Ширын «Китаб фи риадат әл-хайл және «Китаб фи әл-ғилми ән-нушаб» (Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmî'n-Nüşşâb) атында магистрлық диссертациясын жазды (Reser Şirin, 1989: XIX+306). 1993 жылы Құртұлұш Өзтопші өзінің 1973 жылғы бітіру мақаласы негізінде бұл шығарманың ағылшын тіліндегі аудармасын латынша транскрипциясымен қосып жариялады. 2003 жылы Жан Өзгір Ыстанбұлда «Китаб фи риадат әл-хайл» (мәмлүк қыпшақшасымен жазылған көне түрік ат және бапкерлігі жазбасының Париж нұсқасы) (Kitabü'l Hayl <Memlük Kırçakçası ile Yazılmış İlk Türkl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması>) атты еңбегін жариялады (Can Özgür, 2003).

Түркі-қыпшақ тілі үстемдік құрған Мысырда дүниеге келген әдеби, діни, әскери-тактикалық бағытта жазылған ескерткіштер сол қоғамда өмір сүрген халықтардың діни-мифологиялық дүниетанымы, мәдени болмысы туралы құнды дереккөз болып табылады. Жат жерде сақталған жазба мұраларды жинақтап, аудармасын жасап, жан-жақты зерттеу арқылы өткен тарих туралы ақпарат алуға болады.

Қорытынды. Бұл мақаламызда орта ғасырдағы мәмлүк-қыпшақ тілді жазбалардың маңызды құрамдас бөлігі әрі үлкен бір тобы болған әскери-тактикалық бағыттағы, яғни атбегілік және жауынгерлік өнері туралы ескерткіштердің зерттелу жағдайын қысқаша таныстырдық.

«Мунийату әл-ғузат» («منية الغزاة» – «Жауынгердің тілегі») Араб тілінен аударылған бұл жазбада найза, қылыш, сүңгі, қалқан сияқты қару-жарақ түрлерін пайдалану және т.б. соғыс кезінде жиі қолданылатын айла-тәсілдерге жан-жақты сипаттама берілген. «Китаб фи әл-ғилми ән-нушаб» («كتاب في العلم النشاب» – «Жамбы ату ғылымы туралы кітап») – араб тілінен аударылған. мәмлүктер билігі тұсында жазылған соғыс өнеріне байланысты әскери-тактикалық еңбектердің қатарына жатады. «Китаб байтарат әл-уади» («كتاب بيطرة الواضح» – араб тілінен аударылған. жануарларда кездесетін ауру түрлеріне жекелеген сипаттамалар беріліп, олардың емдік жолдары мен тәсілдері, тәжірибе барысында алынған жетістіктер мен ислам медицинасына негізделген түсініктер берілген. «Китаб фи риадат әл-хайл» («كتاب في رياضات الخيل» – «Атбегілік туралы кітап»). парсы тілінен аударылған. Араб және парсы тілінен түркі-қыпшақ тіліне аударылған бұл қолжазбалар біз үшін сол кезеңдегі түркі-қыпшақ тілінің қандай болғаны жөнінде мағлұмат беретіндігімен, сондай-ақ, мәмлүктердің атбегілік және жауынгерлік өнерінің тарихи-мәдени мұрасының қайнар көзі болуымен құнды.

Соңғы жылдары елімізде мыңдаған жылдық тарихы бар бабалар мұрасына ерекше назар аударылып келеді. Әсіресе, Дешті қыпшақта бой көтерген Алтын орда мен Мысырда билікке келген мәмлүк-қыпшақтар және олардың тарихи-мәдени мұрасын түпнұсқада зерделеп, ұлттық дүниетаным тұрғысынан зерттеудің маңызы зор.

Ортағасырлық жазба жәдігерлер тілдік, әдеби тұрғысынан зерттелгенімен де, сол дәуірде хатқа түскен атбегілік пен әскери өнерге қатысты жазылған еңбектерді кездестіру қиын. XIII-XV ғасырлар түркі-қыпшақ тілінде жазылған жазба ескерткіштерге қатысты зерттеу жұмыстарына талдау жасай отырып, орта ғасырлық ескерткіштердің көбіне тек мәмлүк-қыпшақтарының әдеби, мәдени, тілдік жазба мұраларына қазіргі түркі тілдерімен салыстырмалы түрде фонетикалық, морфологиялық және құрылымдық жағынан зерттелгені анықталды. Алайда, әскери-тактикалық өнері жайында жазылған еңбектердің отандық ғалымдар тарапынан аз зерттелгенін аңғару қиын емес. Ендеше, ата-бабаларымыздың әскери-тактикалық өнерлерінің қандай болғанын тануда түркі тілдес халықтардың бәріне ортақ жазба ескерткіштердің, соның ішінде XIII-XV ғасырларда дүниеге келген мәмлүк-қыпшақ тіліндегі қолжазбалардың, әсіресе атбегілік және жауынгерлік өнері жайында жазылған жәдігерлердің алатын орны ерекше.

Әдебиеттер

- Ауелбекова, 2017 – *Ауелбекова Ш.* «Мүниәтүл-ғузат»-қаһармандық дәстүр мұрасы». Алматы, Таңбалы баспасы. 2017. 10/45 б.
- Ауелбекова, 2022 – *Ауелбекова Ш.* Қазақ тілінің тарихи бастауы - «Мүниәтүл-ғузат». Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің хабаршысы, Филология сериясы. № 1. 2022. – 4-17 бб.
- Батыршаұлы, 2005 – *Батыршаұлы Б.* Мысыр мамлүк мемлекетінің Дешті-Қыпшақпен байланыстары. XIII-XV ғасырлар. Алматы: экономика, 2005. 652 б.
- Батырша-ұлы Б., т.б., 2011 – *Батырша-ұлы Б., Көмеков Б.Е., Батырша-ұлы С.* Мысырдағы мәмлүк сәулет өнерінің тарихы. Астана: Сарыарқа, 2011. – 321 б.
- Бегалиева, 2022 – *Бегалиева А.* Орта түркі жазба ескерткіштерін зерттеу тарихында ескі қыпшақ. <https://emirsaba.org/orta-trki-jazba-eskertkishterin-zertteu-tarihinda-eski-ipsha.html>. 2022
- Жұбатова, Аубакирова, 2015 – *Жұбатова Б.Н., Аубакирова Қ.Қ.* Түркі-қыпшақ тіліндегі жазба ескерткіштердің (XIII-XV ғ.) зерттелу мәселелері. ҚазҰУ Хабаршысы. Шығыстану сериясы. 2015. №2 (72). 131 б.
- Құрышжанұлы, 1998 – *Құрышжанұлы Ә.* Ескі қазақ тілі // «Қазақ тілі» энциклопедиясы. Алматы, 1998. 113-116 бб.
- Қыдыр, 2021 – *Қыдыр Т.Е.* Ортағасырлық түркі әдеби тілінің атауына қатысты кейбір мәселелер. KazNU Bulletin. Шығыстану сериясы. №4 (99). 2021 – 17-24 бб.
- Тұрсынәліұлы, 2015 – *Тұрсынәліұлы Т.* Мәмлүк-қыпшақ жазбалары, Шыңжаң қоғамдық ғылымы журналы. Үрімчы, 2015. 29-30 бб.
- سعید عبد الفتاح. العصر المماليك في مصر و الشام. – القاهرة: الناشر، 1976. – 213 ص.
- Aysel Altınay, 1960-61 – *Aysel Altınay* Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb Dil Araştırmaları. İstanbul, 1944. 132+127 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 552.
- Büngül, Nureddin Nuri, 1944 – *Büngül, Nureddin Nuri*, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. Konya, 1944.
- Can Özgür, 2003 – *Can Özgür*, Kitâbü'l Hayl (Memlük Kipcakcası ile Yazılmış ilk Türl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması), İstanbul, 2003.
- Can Özgür, 2003 – *Can Özgür*, Kitâbü'l Hayl (Memlük Kipcakcası ile Yazılmış ilk Türl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması). İstanbul. 2003.
- Eckmann, 1963 – *Eckmann J.*, The Mamluk-Kipchak Literature. Central Asiatic Journal, 8.1963.
- Ferda Toygan, Münyetü'l-Guzat, 1973 – *Ferda Toygan, Münyetü'l-Guzat* (transkripsiyonlu metin ve indeks 82a-100b). İstanbul, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1973.
- Kurtuluş Öztöpe, 1971 – *Kurtuluş Öztöpe*, Kitâb Fi Rıyazatı'l-Hayl'ın Gramer Hususiyetleri. İstanbul, 1971, 65 +47 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1080.
- Kurtuluş Öztöpe, 2002 – *Kurtuluş Öztöpe*, A 14th-Century Archery Treatise in Mamluk-Kipchak: Kitâb fi 'İlm an-Nushshab. İstanbul.2022.
- Mehmet Emin Ağar, 1986 – *Mehmet Emin Ağar*, Baytaratu'l-Vâzih, -Metin-İndeks-, Marmara Üniveristesisi, İstanbul,1986. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Mustafa Uğurlu, Münyetü'l-Guzat, 1987 – *Mustafa Uğurlu, Münyetü'l-Guzat*. Ankara, 1987. 333 s., Kültür Bakanlığı Yayınları: 676.
- Nureddin Nuri Büngül, 1944 – *Nureddin Nuri Büngül, Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb*. 53. s., Konya, 1944. Ülku Basımevi.
- Recep Şirin, 1989 – *Recep Şirin*, Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. XIX+306 s., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1989. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Recep Şirin, 1989 – *Recep Şirin*, Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. XIX+306 s., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).1989.
- Saadet Çağatay, 1957 – *Saadet Çağatay*, “Eine Osttürkische Handschrift: Baytaratu'l-Vazih in Akten des Vierundzwanzigsten Inten Nationalen Orientalisten Kongresses München 20 August-4 September”. Wiesbaden, 1959, s. 602-604.
- Yurdagül Oyman, Münyetü'l-Guzat, 1959 – *Yurdagül Oyman, Münyetü'l-Guzat* Üzerinde Bir Dil Tetkiki. İstanbul, 1959. 281 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler kısmı: 520.
- Yusuf Çotuksöken, 1970 – *Yusuf Çotuksöken*, Kitâb Fî Rıyazatı'l-Hayl (metin-indeks). İstanbul, 1970. IV + 116 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler kısmı: 969.
- Zajackowski, 1970 – *Zajackowski* “Le Traite de l'art Chevareresque (furusiya) en version Mamelouk-Kiptchak”. Rocznik Orientalistyczny. 1970. 33/2, s. 21-66.
- Zajackowski, 1955 – *Zajackowski*, “Mamelucko-Turecko wersja Arabskiego tractatu o lucznictwie z. PIV”. Rocznik Orientalistyczny, XX, 1955. s. 139-261.

References

- Auelbekova, 2022 – *Auelbekova Ş.*, Kazakh tilining tarixi bastauy - «Munyatu'l Ghuzat». Bulletin of the ualikhhanov KU, Philology series. № 1. 2022.
- Auelbekova, 2017 – *Auelbekova Ş.*, "Müniätül-ğuzat" – qaharmandyq дәstür mürasy ("Munyatu'l Ghuzat" – alegacy of heroic traditions). Almaty: Tañbaly baspasy. 2017. 10/45b.
- Aysel Altınay, 1960-61 – *Aysel Altınay* Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb Dil Araştırmaları. İstanbul, 1944. 132+127 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 552.
- Batyrshaulıy, 2005 – *Batyrshaulıy B.*, Mysyr mamluk memleketinin Deshti-Kipchakpen baylanıstary. XIII-XV gasyrlar. Almaty: Ekonomika. 2005. 652 p.
- Batyrshaulıy, et al., 2011 – *Batyrshaulıy B., Komekov B.E., Batyrsha-uly C.*, Mysyr mamluk saulet onerining tarihy. Astana: Sararkha. 2011. 321 p.
- Begalieva, 2022 – *Begalieva A.* Orta turki jazba eskertkishterin zertteu tarihynda eski kipchak. <https://emirsaba.org/orta-trki-jazba-eskertkishterin-zertteu-tarihinda-eski-ipsha.html>. 2022.
- Büngül, Nureddin Nuri, 1944 – *Büngül, Nureddin Nuri*, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. Konya, 1944.
- Can Özgür, 2003 – *Can Özgür*, Kitâbü'l Hayl (Memlük Kipcakcası ile Yazılmış ilk Türkl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması), İstanbul, 2003.
- Can Özgür, 2003 – *Can Özgür*, Kitâbü'l Hayl (Memlük Kipcakcası ile Yazılmış ilk Türkl At ve Atıcık Eserinin Paris Yazması). İstanbul. 2003.
- Eckmann, 1963 – *Eckmann J.*, The Mamluk-Kipchak Literature. Central Asiatic Journal, 8.1963.
- Ferda Toygan, Münyetü'l-Guzat, 1973 – *Ferda Toygan, Münyetü'l-Guzat* (transkripsiyonlu metin ve indeks 82a-100b). İstanbul, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1973.
- Kurtuluş Öztopçu, 1971 – *Kurtuluş Öztopçu*, Kitâb Fî Rıyazatı'l-Hayl'ın Gramer Hususiyetleri. İstanbul, 1971, 65 +47 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1080.
- Kurtuluş Öztopçu, 2002 – *Kurtuluş Öztopçu*, A 14th-Century Archery Treatise in Mamluk-Kipchak: Kitâb fi 'İlm an-Nushshab. İstanbul.2022.
- Kuryshzhanuly, 1998 – *Kuryshzhanuly A.*, Eski kazakh tili // «Kazakh tili» ensiklopediası. Almaty, 1998. 113-116 bb.
- Kydyr, 2021 – *Kydyr T.E.*, Some questions concerning the name of the medieval turkic literary language, KazNU Bulletin. Oriental series. №4 (99). 2021.– 17-24 bb.
- Mehmet Emin Ağar, 1986 – *Mehmet Emin Ağar*, Baytaratu'l-Vâzıh, -Metin-İndeks-, Marmara Üniveristesi, İstanbul, 1986. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Mustafa Uğurlu, Münyetü'l-Guzat, 1987 – *Mustafa Uğurlu, Münyetü'l-Guzat*. Ankara, 1987. 333 s., Kültür Bakanlığı Yayınları: 676.
- Nureddin Nuri Büngül, 1944 – *Nureddin Nuri Büngül, Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb*. 53. s., Konya, 1944. Ülkü Basımevi.
- Recep Şirin, 1989 – *Recep Şirin*, Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. XIX+306 s., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1989. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Recep Şirin, 1989 – *Recep Şirin*, Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb. XIX+306 s., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 1989.
- Saadet Çağatay, 1957 – *Saadet Çağatay*, "Eine Osttürkische Handschrift: Baytaratu'l-Vazıh in Akten des Vierundzwanzigsten İnten Nationalen Orientalisten Kongresses München 20 August-4 September". Wiesbaden, 1959, s. 602-604.
- Said Abdel Fattah, 1976 – *Said Abdel Fattah*, The Mamluk era in Egypt and the Levant. Cairo: Al-Nashr,.1976. 213 p.
- Tursinalı, 2015 – *Tursinalı T.*, Mmluk-Kipchak jazbalary, Shengjang kogamdyq gylmy jurnaly. Urumqi, 2015. 29-30 b.
- Yurdagül Oyman, Münyetü'l-Guzat, 1959 – *Yurdagül Oyman, Münyetü'l-Guzat* Üzerinde Bir Dil Tetkiki. İstanbul, 1959. 281 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler kısmı: 520.
- Yusuf Çotuksöken, 1970 – *Yusuf Çotuksöken*, Kitâb Fî Rıyazatı'l-Hayl (metin-indeks). İstanbul, 1970. IV + 116 s., Türkiyat Enstitüsü Tezler kısmı: 969.
- Zajackowski, 1970 – *Zajackowski* "Le Traite de l'art Chevareresque (furusıya) en version Mamelouk- Kiptchak". Rocznik Orientalistyczny. 1970. 33/2, s. 21-66.
- Zajaczkowski, 1955 – *Zajaczkowski*, "Mamelucko-Turecko wersja Arabskiego tractatu o luznictwie z. PIV". Rocznik Orientalistyczny, XX, 1955. s. 139-261.
- Zhubatova, Aubakyrova, 2015 – *Zhubatova B.N., Aubakyrova K.K.*, Research problems of written monuments in Turkic-kipchak language (xIII-xV centuries). KazNU Bulletin. Oriental series. №2 (72). 2015. 131 p.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ОТАН ТАРИХЫ 2024 № 27 (4)

МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY

Әлімбай Н., Қакабаев Б.С., Смагулов Б.К.

ҚАЗАҚТЫҢ ЕЖЕЛГІ АС-ТАҒАМ ЖҮЙЕСІНІҢ ТАРИХИ ЭТНОГРАФИЯСЫ
(XVIII – СОВЕТТІК КЕЗЕҢНІҢ АЛҒАШҚЫ ОҢЖЫЛДЫҒЫ).....829

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Абдрахим М.Е.

КАЗАХСКИЕ ЧИНОВНИКИ СЕМИРЕЧЕНСКОЙ ОБЛАСТИ (II ПОЛОВИНА
XIX – НАЧАЛО XX ВЕКОВ): ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ.....871

Аяган Б.Г.

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ЗАКИ ВАЛИДИ ТОГАН С КАЗАХСКИМИ АВТОНОМИСТАМИ
В ПЕРИОД 1917-1930-Х ГОДОВ.....889

Бейсембаева А., Арпова А.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ УАЛИ ХАНА
В СЕР. XVIII – НАЧАЛЕ XIX ВЕКОВ: НА ОСНОВЕ АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛОВ.....905

Болатхан А., Калыбекова М.Ч.

«УКАЗНИКИ» В СИСТЕМЕ СПЕЦПОСЕЛЕНИЙ.....925

Дёнингхаус Виктор (Германия), Савин А.И. (Россия)

«КАК БЫ УКАЗ О ЕВРЕЯХ НЕ ОТМЕНЯТЬ, А ДЕ ФАКТОМ НЕ ПРИМЕНЯТЬ»
Л.И. БРЕЖНЕВ, РАЗРЯДКА И ЕВРЕЙСКАЯ ЭМИГРАЦИЯ ИЗ СССР В 1972-1973 ГГ.....951

Jalilov A.M., Shashaev A.K., Muldakhmetova Z.I.

BRIEF HISTORIOGRAPHY OF DEPORTATION TO THE USSR
IN THE 30-50 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY.....966

Кабульдинов З.Е.

ПЕРЕГОВОРЫ АБЫЛАЯ С РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИЕЙ С ПРОСЬБАМИ
О ПРЕДОСТАВЛЕНИИ ВОЕННОЙ ПОМОЩИ.....977

Карибаева А.С., Атантаева Б.Ж., Абеннова Г.А.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СЛЕД ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ: ДЕПОРТИРОВАННЫЕ
НЕМЦЫ В ИСТОРИИ ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....993

Каскабасова А.А., Отепова Г.Е., Ыскак А.С.

ДОКУМЕНТЫ ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА КАК ИСТОЧНИК
ПО ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА XVIII - НАЧАЛА XX ВВ.....1007

Қайполла Қ., Қыдыр Т.Е.

МӘМЛҰҚ-ҚЫПШАҚТАРДЫҢ АТБЕГЛІК ЖӘНЕ
ЖАҰЫНГЕРЛІК ӨНЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ЕРЕКШЕЛІГІ.....1027

Kartova Z.K., Abuov N.A.

NEW NARRATIVE SOURCES IN THE CONTEXT
OF STUDYING THE HISTORY OF KAZAKHSTAN.....1038

Kenzheakhmet N., Qaldibek M.

RESEARCH ON THE QAZAQ, CHINESE, MANCHU
DOCUMENTS IN THE XINJIANG ARCHIVES.....1051

Сайфулмаликова С.С., Жолсейтова М.А.

ҚАЗАҚ ДЕПУТАЦИЯСЫ РЕСЕЙ ИМПЕРАТОРЫНЫҢ САРАЙЫНДА:
ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТЫҢ СИПАТТАМАСЫ (XIX ҒАСЫР).....1068

Сатенова М.Р., Джандосова З.А. (Россия)

К ВОПРОСУ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ СУЛТАНА РУСТЕМА.....1088

АРХЕОЛОГИЯ / ARCHAEOLOGY

Жалелов А.А.

ЭПИСТОЛЯРНЫЕ ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ
АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ КОСТАНАЯ В 1930-Е ГОДЫ.....1104

Тажекеев А., Курманиязов Ы.

ПРИАРАЛЬЕ В ЭПОХУ ПОЗДНЕГО КАМЕННОГО
ВЕКА И БРОНЗЫ. ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУР.....1119

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.
